

Devyni

Giedrė Jankevičiūtė
Julija Reklaitė

pasivaikščiojimai po Romą

aukso žuvis

Vilnius 2021

Turinyys

6	Pratarmė
8	I Antikos Roma su Alessandra Mezzasalma
48	II Po didikų rūmus ir Naująją bažnyčią su Bernardino Osio
82	III Vatikanas su Jonu Malinausku
122	IV Nuo Pilies pievų iki Alchemikų durų su Serena de Dominicis
160	V Apie Romos atvaizdus su Antonella Renzitti ir Gabriella Bocconi
196	VI Modernizmo miestas su Pippo Ciorra
236	VII Lietuvių pėdsakais su Sauliumi Kubiliumi
276	VIII Kasdieninė Roma su Daina Lozoraitis
312	IX Roma su Giedre ir Julija
350	Apie pašnekovus
356	Asmenvardžių rodyklė
362	Vietovardžių rodyklė

Italija – viena populiariausių lietuvių kelionių kryptių, Roma – bene labiausiai lankomas šios šalies miestas. Inter-
neto laikais vadovų keliautojams tarsi nebereikia, tačiau visi
žinome, ką reiškia atsidurti informacijos jūroje be orientyrų.
Todėl prieš vykdami į naują vietą renkame ten jau apsilan-
kiusių pažįstamų ir bičiulių patarimus, dar labiau vertiname
vietinių nuomonę, jei tik ją pavyksta sužinoti. Juk senbuvis
visada geriau už kitus nurodys, kur pirmiausia eiti, ką pama-
tyti, galbūt atskleis mažai kam žinomų slaptų kampelių, bet
kuriam atvykėliui suteikiančių ypatingą atradimo džiaugs-
mą. O jei jis ar ji dar moka ir pasakoti, išgirsime įsimintinų is-
torijų, smulkmenų, kurių nepateikia kelionių vadovai. Dėl to,
nutarusios parengti knygą apie Romą, norėjome, kad apie
savo miestą joje kalbėtų jo gyventojai.

Roma tokia didelė, turtinga ir daugiasluoksnė, kad pri-
siimti eksperčių vaidmens vien sau, kad ir kaip gerai ma-
nytumėm pažįstančios šį miestą, nesiryžome. Dalijamės
šiuo vaidmeniu su kitais, praleidusiais Romoje daugiau
laiko, labiau įsigilinusiais į jos praeitį ir dabartį, susijusiais
su ja ir asmeniniais, ir profesiniais ryšiais. Papasakoti apie
Romą pakvietėme žmones, kuriuos čia sutikome, su kuriais
bendraujame ir kurie mus pačias ne kartą virtualiai ir gyvai
yra vedžioję po savąjį miestą, atverdami jo vertybes ir įdo-
mybes. Devyni pasivaikščiojimai po Romą – tai pokalbiai su
devyniais kultūros pasaulio veikėjais: archeologe, istorikės
išsilavinimą turinčia vadybininke, dailės kritike ir istorike, tri-
mis muziejų kuratoriais, kultūros istoriku ir diplomatu, dviem
Vatikane dirbančiais žurnalistais. Pašnekovus rinkomės ir
klausinėjome jau turėdamos omenyje knygos struktūrą,
kurią siejome su miesto istorijos chronologija ir derinome su
galima realių pasivaikščiojimų topografija. Stengėmės, kad
knygoje minimas vietas būtų galima apeiti pėsčiomis, per-
nelyg nenutolstant nuo miesto centro; tik keli iš svarbesnių
objektų yra atokiau, bet jie nesunkiai pasiekiami viešuoju
transportu.

Mūsų pokalbių greičiausiai nebūtų buvę, jei ne Giedrės
Jankevičiūtės ir Giovannos Pignatelli-Lozoraitis knygos
Pasivaikščiojimai po Romą su Giovanna (2005) skaitytojų
entuziazmas ir atkaklūs klausinėjimai, kada gi bus išleistas
papildomas jos tiražas. Neslūgstantis dėmesys prieš dau-
giau kaip penkiolika metų rašytiems patarimams, ką keliau-
tojai iš Lietuvos turėtų apžiūrėti Romoje, patvirtino: žanras

nepaseno, vadovas po Romą tebėra aktualus. Šis įsitikinimas kartu su smalsumu ir noru dalytis nesibaigiančiais amžinojo miesto atradimais paskatino sukurti naują pasivaikščiojimų po Romą versiją. Todėl labai dėkojame ištikimiems *Pasivaikščiojimų su Giovanna* skaitytojams ir tikimės, kad naujoji knyga jų nenuvils, atvers dar nelankytas Romos vietas, paskatins prisiminti, sugrįžti į jau pažįstamas, papildydama ir pagilindama ankstesnes žinias. Džiaugiamės, kad rašant šią knygą su mumis nuolat buvo Giovanna Pignatelli-Lozoraitis. Dalijomės su ja savo rūpesčiais, visada sulaukdamos palaikymo, patarimų, praktinės pagalbos.

Penki iš knygoje pateikiamų devynių pokalbių vyko itališkai. Juos transkribuoti padėjo Ksenija Jaroševaitė ir Indrė Meškėnaitė. Dalį itališkųjų interviu į lietuvių kalbą išvertė vėlgi Ksenija ir Jonas Malinauskas. Ačiū jiems už kruopštų darbą.

Dar viena mūsų pasivaikščiojimų dalyvė – Romoje gyvenanti dailininkė Medilė Šiaulytė pasakojimus papildė piešiniais. Romą mylinčios ir puikiai pažįstančios Medilės transformuoti miesto vaizdai dažnai tikrovę perteikia tiksliau ir gyviau nei fotografijos. Vis dėlto pabūgom, kad be fotografijų mūsų pasivaikščiojimai taps pernelyg subjektyvūs, tad įterpėme ir jas. Dalį vaizdų gavome iš bičiulių, dalį pačios nufotografavome mobiliųjų telefonų kameromis – taip pat, kaip ir dauguma šiuolaikinių keliautojų. Už fotografijas dėkojame Arūnui Baltėnui, Camillai Borghese, Simone Cabasino, Aleksandrai Jacovskytei, Jonui Malinauskui ir Mindaugui Reklaičiui.

Pokalbj su Antonella Renzitti ir Gabriella Bocconi apie Romos atvaizdus iliustravome grafikos kūrinių iš Istituto Centrale per la Grafica (Centrinio grafikos instituto) rinkinio reprodukcijomis. Prie derybų dėl jų panaudos prisidėjo Lietuvos kultūros atašė Italijoje Laura Gabrielaitytė-Kazulėnienė. Dėkojame jai už skirtą laiką ir efektyvią pagalbą. Už įspūdžius, o ypač pastabas ačiū pirmiesiems mūsų knygos skaitytojams Rasai Balčikonytei ir Vytautui Ališauskui. Už klausimus apie Romą, kurie paskatino papildyti kai kurias knygoje pateiktas žinias, – istorikui Rimvydui Petrauskui.

Atiduodame savo knygą į Jūsų rankas, linkėdamos maloniai ir prasmingai pasivaikščioti po Romą.

Giedrė ir Julija

Antikos Roma su Alessandra Mezzasalma

ROMOS FORUMAS
KAPITOLIJUS
KURIJA
LAPIS NIGER
TRIUMFO ARKA
MAKSENCIJ AUS BAZILIKA
IMPERATORIŲ FORUMAI
PALATINAS
TERMOS
MARSO LAUKAS
TILTAI
NACIONALINIS ROMOS MUZIEJUS

Alessandra ant Kapitolijaus
rūmų terasos su vaizdu į forumus

CAMPIDOGGIO

ARCO DI SETTIMIO SEVERO

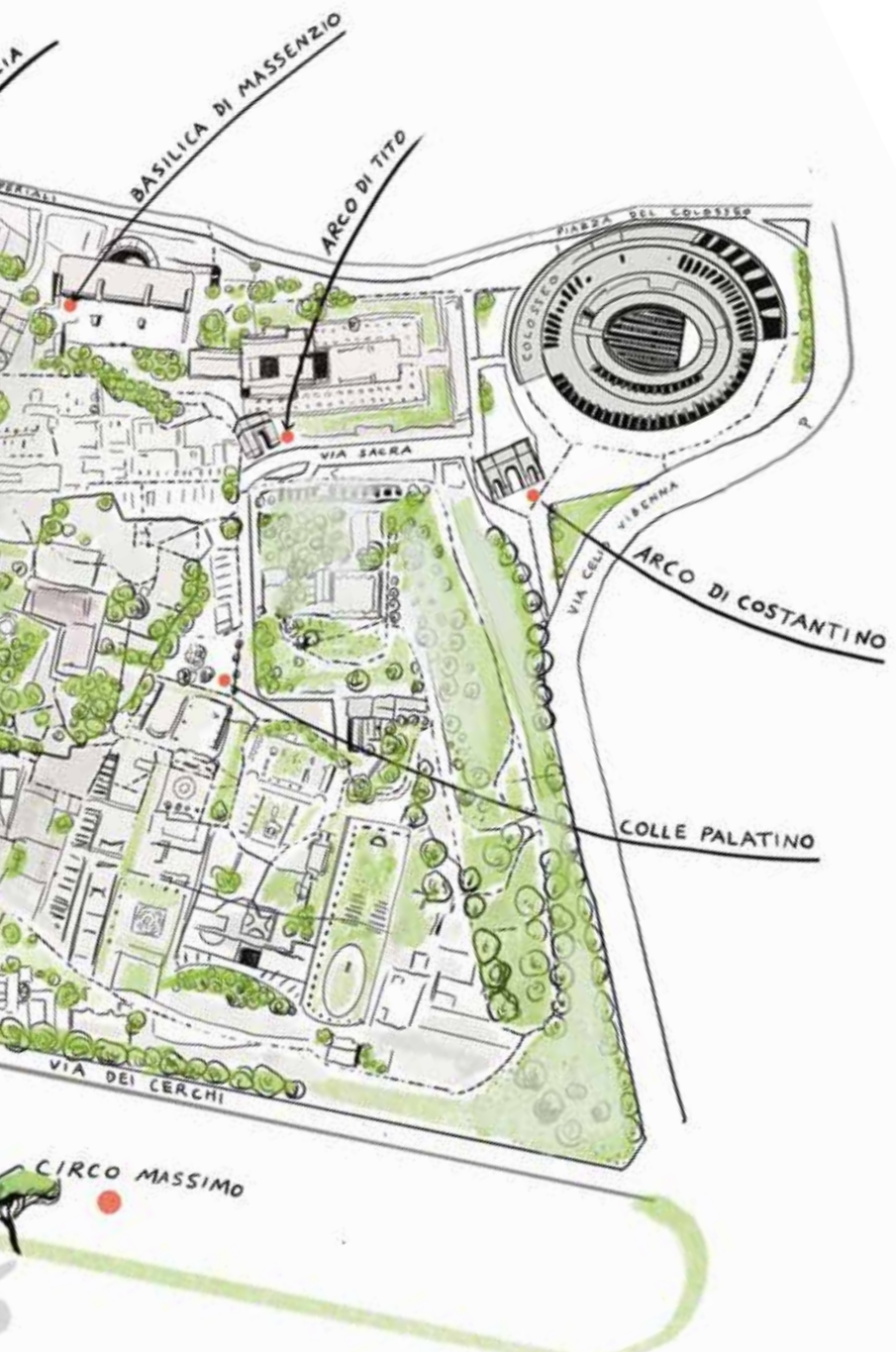
CURIA JULIA

FORO ROMANO

VIA DEL TEATRO DI MARCELLO

CLOACA MASSIMA

Pradėkime mūsų virtualų pasivaikščiojimą nuo Romos forumo. Tu, kaip romietė ir patyrusi gidė, turbūt pritari, kad tai viena iš svarbiausių vietų, mezgant pažintį su Roma?

Romos forumas, be jokios abejonės, tinkamas pradinis taškas, nes čia beveik tūkstantį metų buvo ne tik miesto, bet ir visų Romos valdomų teritorijų viešasis centras, jame ir dabar yra išlikę nemažai praeities ženklų. Visų pirma, priminsiu, kad tai šiandien mes sakome „Romos forumas“, o romėnams jis buvo „Forum magnum“. Lotyniškai *magnum* – ir didysis, ir didelis, taigi kalbame apie ypatingą viešą didelę susitikimų erdvę. Forumas romėnams buvo nepaprastai svarbus, čia telkėsi visos reikšmingiausios veiklos. Įvairiose forumo šventovėse vyko religinis gyvenimas, bazilika buvo teisės, o Senatas – politinio valdymo centras. Savaime suprantama, čia buvo ir komercinis centras, turguose bei daugybėje parduotuvėlių vyko gyva prekyba. Romėnų pasaulyje šventyklas paprastai supo krautuvėlės, tiksliau sakant, krautuvėlės ir telkėsi būtent aplink šventyklas. Jeigu ieškotumėm paprasto palyginimo, Romos forumas atrodė tarsi Didysis turgus Rytuose – savotiškas *Grand Bazaar*. Tų laikų erdvės buvo daugiafunkcės, senovės romėnų pasaulyje ribos tarp atskirų erdvių nebuvo griežtos ir tikslios, toje pačioje vietoje vyko įvairi veikla.

Deja, mūsų laikus pasiekė tik maža forumo statinių dalis, tiksliau, jų likučiai. Ką išskirčiau? Dievo Saturno šventovę, Kastoro ir Polukso šventovę. Ji labai svarbi, trys kolonos gerai matomos ir padeda ją įsivaizduoti. Kastoro ir Polukso šventovė buvo įkurta V a. pr. Kr., švenčiant svarbią karo pergalę, o tai, ką matome šiandien, yra I a. po Kr., imperinių laikų, perstatymo likučiai. Ši šventykla primena pirmuosius užkariavimus, pirmuosius mūšius, ginant ir plečiant miestą, kuris darėsi vis galingesnis ir svarbesnis. Kitos lotynų tautos susivienijo prieš romėnus. Pasakojama, kad romėnai kovėsi prie Regilo ežero netoli Romos, kuris dabar išdžiūvęs, jų jėgos seko ir tada raiti ant baltų žirgų pasirodė broliai dvyniai Dioskūrai Kastoras ir Poluksas. Jie ragino romėnus nepasiduoti. Stebuklingas palaikymas įkvėpė naujų jėgų ir padėjo romėnams laimėti mūšį. Tuo pačiu metu, kai romėnų kariai matė Dioskūrus ant Regilo kranto, pasak legendų, broliai taip pat girdė žirgus baseine prie nimfos Juturnos šventyklos Romos forume ir skelbė žmonėms

Trys kolonos, žyminčios Dioskūrų
Kastoro ir Polukso šventovės liekanas

apie romėnų pergalę. Jiems dedikuota šventykla forume primena šį stebuklą ir Regilo mūšį.

Įžengę į forumą atsiduriame tarp griuvėsių. Kaip čia susiorientuoti, jei stinga žinių apie senovės Romą ir archeologiją? Į ką verta atkreipti dėmesį?

Atėjus į forumą ir pamačius vien griuvėsius, galima nusivilti ir pasimesti. Kai kas šią vietą taip ir vadina: *sassi* – akmenys. Šiandien čia matome dvi triumfo arkas, keletą stačiai pastatytų kolonų, truputį sienų liekanų. Visa kita – suskilę marmuro blokai, grindų ir grindinių fragmentai. Kaip šituose likučiuose įžiūrėti didingos civilizacijos pėdsakus?

Vis dėlto nebūtina specialiai studijuoti senovės Romos ir foro istoriją, kad paaiškėtų šios vietos svarba ir mastas. Užtenka pagalvoti, ką Romos civilizacija paliko Vakarų kultūrai: žodžius, kuriuos iki šiol vartojame įvairiose kalbose, teisės pagrindus, architektūros formas ir stilius. Visa tai juk atsirado ir buvo sutelkta būtent čia, forume. Foro liekanos ir jame gulintys akmenys liudija išties civilizaciją ir leidžia mums suvokti jos reikšmę pačiais įvairiausiais aspektais ir lygiais, priklausomai nuo mūsų žinojimo ar nežinojimo. Užtenka visai nedaug, kad forumas sužavėtų ir sužadintų vaizduotę, sukeldamas troškimą jį giliau pažinti. Žengti tuo

pačiu keliu, kuriuo vaikščiojo Julijus Cezaris ir Ciceronas, – unikali patirtis, ji negali nejaudinti. Toks santykis atveria forumo grožį ir pažadina norą sužinoti apie jį daugiau.

Romos forumas turėjo reprezentuoti miesto, vadinto *Caput Mundi* – pasaulio sostine, didybę, tad jis ir pats didingas, monumentalus. Vaikštinėdami po forumo griuvėsius net visai intuityviai, to nežinodami jaučiame, kad ši vieta atsirado ne vienu ypu, ji augo šimtmečiais, gražinama ir turtinama iš kartos į kartą daugybės žmonių. Forumo plotas santykinai nedidelis, tad čia stovėję pastatai buvo ne kartą atnaujinti – jau minėjau apie tai, kai kalbėjom apie Dioskūrų šventyklą. Todėl turime sau priminti, kad tai, ką matome, yra paskutinišios, vėliausios forumo fazės liekanos. Perstatymų priešastys buvo įvairios. Forumą, kaip ir visą miestą, ne kartą nusiaubė gaisrai, iš jų garsiausias, be abejo, priskiriamas Neronui, nors ilgoje Romos istorijoje jis niekuo neypatingas – nei didžiausias, nei daugiausia sunaikinęs.

Ar galėtumei papasakoti apie forumą kaip apie realią vietą, nors trumpai pavedžioti mus po jį „žingsnis po žingsnio“? Geografiškai forumas – tai slėnis tarp kalvų. Sakoma, kad Roma – miestas ant septynių kalvų. Aiškiai matoma Kapitolijaus (Campidoglio) kalva, Palatinas, už jo esantis Aventinas. Už Koliziejaus kyla Celijus (Celio). O kaip identifikuoti kitas tris kalvas, jų apskritai tarsi nė nesimato? Jos nutolusios nuo forumo, tad gal net nėra tokios jau labai svarbios Romos gimimui ir augimui?

Kodėl gi: Kvirinalis (Quirinale) labai aiškiai matosi. Kiek sunkiau nebent suprasti, kur yra Eskvilinas (Esquilino) ir Viminalis (Viminale), dabar tai ištaisai užstatyti kvartalai ir tenka specialiai stebėti, kur reljefas kyla, kur leidžiasi, norint surasti kalvos papėdę ar viršūnę.

Roma gimė prie Tiberio upės tarp ir ant septynių kalvų: Kapitolijaus, Palatino, Kvirinalio, Aventino, Celijaus, Viminalio ir Eskvilino. Romos forumas – slėnis tarp Kapitolijaus, Palatino, Kvirinalio ir Celijaus. Jeigu orientuotumės pagal centrinį jėjimą į forumą iš Via dei Fori Imperiali – turiu omeny šiuolaikinius vartus, – Kapitolijus bus į dešinę, šiaurės rytuose. Šiandien rūmuose ant šios kalvos įsikūrusi Romos savivaldybė – Comune di Roma – ir puikus muziejus, kurį visiems rekomenduoju aplankyti. Į pietus, link upės matom Palatino kalvą. Ten rezidavo imperatoriai. Forumas buvo didesnis, nei

Kapitolijaus vilkė

matome šiandien. Moderni, tiksliau, Mussolini laikais nutiesta gatvė – Via dei Fori Imperiali, – padalijo jo teritoriją į dvi archeologines zonas. Jei sustosime prie dabartinio jėgimo į forumą, mums už nugaros, Kvirinalio kalvos papėdėje, bus trijų imperatorių – Trajano, Augusto ir Nervos – forumų liekanos, o prieš akis – Romos forumo griuvėsiai.

Kol nebuvo Koliziejaus, prie forumo šliejosi ir Celijaus kalva, ją atskyrė imperatoriaus Vespasiano pradėta šio monumentalaus amfiteatro statyba.

Išilgai forumo eina vadinamasis Šventasis kelias – Via Sacra, kuris šiandien driekiasi nuo Kapitolijaus iki Koliziejaus. Dabartinė danga, kurią mes mindžiojame, datuojama Augusto valdymo laikais, tai yra pačia I a. po Kr. pradžia. Po Augusto laikų grindiniu išliko ankstesnio kelio fragmentai. Pradėjus kasinėjimus, surastos ir vėlesnės dangos. Jas archeologai nutarė pašalinti, kad būtų atidengtas tas istorinis sluoksnis, kuris laikomas reikšmingiausiu. Šventasis kelias taip vadinamas dėl labai svarbios priežasties: tai didžiųjų romėnų triumfų trasa. Šventasis kelias – paskutinė vadinamojo Triumfo kelio – Via Triumphalis, kuriuo romėnai žygiuodavo, švėsdami svarbias karo pergales, atkarpa. Kirtęs forumą

Kapitolijaus aikštė su Marko Aurelijaus statula

Šventasis kelias kilo Kapitolijaus šlaitu ir baigdavosi priešais didžiulę šventyklą, skirtą Jupiteriui Geriausiajam Galingiausiam – Jupiter Optimus Maximus.

Koks buvo Kapitolijaus statusas ir vaidmuo, kas čia buvo, kas čia vyko?

Kapitolijus – tai Akropolis: aukščiausia miesto vieta ir religinis centras. Čia buvo keletas šventovių, stovėjo statulos ir svarbiausi monumentai, tai buvo švenčiausia, labiausiai garbinama miesto vieta. Kapitolijaus muziejuose, vadinaujame „Romėniškame sode“ ne taip seniai įrengtoje Marko Aurelijaus salėje, matome Geriausiojo Galingiausiojo Jupiterio šventyklos pamatus – jie iš tiesų labai įspūdingi. Tai tik pamatų liekanos, bet vien pagal jas galime įsivaizduoti, koks didelis ir koks senas buvo tas pastatas. Pasak tradicijos, šventyklą pastatydino etruskų karalių dinastija, ji inauguruota 509 m. pr. Kr. – tais metais, kuriais pagal legendą buvo išvarytas paskutinis karalius – Tarkvinijus Išdidusis – ir

prasadėjo Romos respublikos laikai. Tai buvo šventykla su trimis didelėmis salėmis, skirtomis vadinamajai Kapitolijaus triadai: Jupiteriui, Junonai ir Minervai. Romėnai, steigdami naujus miestus arba kolonijas, statė juose ir pagrindinę triadai dedikuotą šventovę, vadinamą Kapitolijumi. Tai matome, pavyzdžiui, Ostia Antica – arčiausiai Romos esančiame romėnų mieste ir seniausioje kolonijoje. Pagrindinė šventovė buvo vadinama kaip Romos kalva, ant kurios viršūnės stovėjo Geriausiojo Galingiausiojo Jupiterio šventovė.

Visuose romėnų miestuose buvo Kapitolijus ir forumas – religinis ir pilietinis centrai. Forume paprastai stovėdavo pagrindinė šventovė ir viešosios paskirties pastatas – bazilika, kuriame buvo vykdomas teisingumas, veikė teismai; čia telkėsi ir pinigų keityklos, bankai, įvairios valdžios institucijos, archyvai ir kitos įstaigos, kurios atsirado kartu su Romos respublika. Romoje dar buvo ir Senatas – susirinkimų, kuriuose būdavo priimami politiniai sprendimai, vieta.

Kai į Kapitolijų žiūrime iš apačios, aiškiai matome milžiniško antikinio pastato pamatus, ant kurių pastatyti dabartiniai rūmai. Kam priklausė šie pamatai?

Tai Tabularijaus – archyvo – liekanos.

Ar tai buvo valstybės archyvas?

Taip, valstybės archyvas. Tai įspūdingas statinys, išlikusi jo dalis labai sena, iš Respublikos laikų. Žinome, kad jau Sula buvo sumanęs statyti Tabularijų toje zonoje. Tai nepaprastas objektas architektūros prasme, o kartu ir labai scenografiškas. Nuo įėjimo į forumą žiūrėdami į Kapitolijų, pastato apačioje gerai matome tris dideles tufo arkas. Lankydami muziejų, patenkame į tą patalpą ir galime jau iš vidaus pro arkas pasižvalgyti po forumą. Nuostabus vaizdas!

Jau antikoje Tabularijus buvo naudojamas kaip pamatas kitiems ant kalvos iškilusiems pastatams, tarp jų – ir Kapitolijaus triados šventyklai, bet ne tik jai. Šalia taip pat stovėjo šventykla, dedikuota Junonai Monetai, kuri vienu metu buvo paversta Romos monetų kalykla. Vėliau kalykla perkelta į Šv. Klemenso bazilikos kaimynystę, netoli Koliziejaus. Kai kurie mokslininkai mano, kad tai dalis Šv. Klemenso bazilikos požemių, šalia patalpų, kuriose būrėsi dievo Mitros garbintojai. Yra žinoma, kad imperatorius Domicianas pinigų kalyklą buvo įrengęs būtent šioje zonoje. Sprendžiant pagal

radinių architektūrinę struktūrą, pinigų kalyklos liekanos iš tiesų galėtų būti būtent šioje vietoje.

Su Junonos šventykla susijusi viena iš garsiųjų Romos legendų apie Kapitolijaus žąsis. Pasak Plutarcho, veiksmai vyko 390 m. pr. Kr. Galų puolami romėnai įsitvirtino Kapitolijuje. Apgultiesiems trūko maisto, bet niekas nedrįso liesti laisvai vaikštinėjančių žąsų – dievų motinos, santuokos ir vaisingumo deivės Junonos globotinių, kurios gyveno paukštidėje prie šventyklos. Vieną naktį galai mėgino netikėtai užklupti miegančius romėnus, bet žąsys išgirdo ir pajutusios pavojų sukėlė triukšmą, o šis pažadino gynėjus. Nuo tos akimirkos romėnams pradėjo sektis. Po kelių dienų j pagalbą apgultiesiems iš Ardėjos atskubėjo karvedžio Furio Camillo pulkai. Priešai buvo nugalėti, Roma išlaisvinta, o Kapitolijaus žąsys virto viena miesto legendų. Su galų apgultimi susijusi ir dar viena pamokanti legenda apie auksą ir geležį. Pasak jos, galai prieš pat Furio Camillo pasirodymą, apie kurį dar nieko nežinojo, pasiūlė apgultiesiems išsipirkti auksu. Pradėjus sverti auksą, romėnai suprato, kad svarstyklės suklastotos, ir ėmė protestuoti, bet galų karalius tyčiodamasis uždėjo ant svarstyklių savo kardą, kad išpirka dar padidėtų, tardamas: „Vae victis!“ – „Vargas nugalėtiesiems!“ Ir čia pasirodė Furio Camillo su savo kariais. Stojęs prieš galų karalių su apnuogintu kardu rankoje jis sušuko: „Non auro, sed ferro, recuperanda est patria!“ – „Ne auksu, bet geležimi tėvynė atkovojava!“

O kas tas imponantiškas, nepaprastai gerai išsilaikęs, rūsčių ir paprastų formų plytinis pastatas tarp Septimijaus Severo arkos ir Šv. Luko ir Martyno bažnyčios?

Tai Kurija. Ji gerai išsilaiškė, nes viduramžiais buvo paversta bažnyčia, dedikuota šv. Adrijonui. Fašistų valdymo laikais ši bažnyčia, kaip ir kai kurios kitos panašios, buvo uždaryta, freskos su visu tinku nuimtos. Jos dabar yra eksponuojamos Romos muziejaus padalinyje Crypta Balbi. Kai kurios neblogai išsilaiškė ir yra gana įdomios. Taip norėta tam svarbiam romėnų pastatui sugrąžinti seną jo išvaizdą. Iš bažnyčios nieko nebeliko, bet Kurija dėl to, kad buvo paversta bažnyčia, buvo išsaugota. Ją verta atidžiai apžiūrėti, labai įdomu užėiti ir į vidų. Deja, šiuo metu Kurija retai kada atidaroma. Priešais vyksta kitos simbolinės ir labai svarbios

Romos vietos archeologiniai kasinėjimai, tad lankytojams net neleidžiama artyn prieiti. Apie tai, kas kasinėjama, dar užsiminsiu.

Kurija – neįprastai aukštas pastatas. Tai stebina ir kelia klausimų. Tačiau jis toks aukštas ne dėl to, kad galbūt yra buvęs kelių aukštų, bet dėl to, kad stengtasi pagerinti akustiką. Didelėje aukštoje patalpoje geriau sklido garsas, kalbėtojų balsai nebuvo slopinami, jie geriau vienas kitą girdėjo. Statytojai puikiai susitvarkė su uždaviniu, akustika Kurijoje iš tiesų nepriekaištinga. Kurijos proporcijos atitinka antikos architektūros autoriteto Vitruvijaus rekomendacijas: aukštis maždaug lygus pusei ilgio ir pločio sumos. Kurija yra vienas nedaugelio romėniškų pastatų, kurių bronzinės detalės išliko, nebuvo perlydytos į kažkokias naujas puošmenas ar ginklus. Žinoma, kur yra išsaugotos originalios bronzinės Kurijos durys. Dabartinės durys forume – kopija, o originalios – pritaikytos pagrindiniam įėjimui į Laterano Šv. Jono baziliką. Jas būtina apžiūrėti, vėlgi prisimenant, kada šios durys pagamintos, kiek istorinių įvykių liudija, kiek garsių žmonių jas lietė.

Kurijos statybą sumanė Julijus Cezaris. Ir tai ne atsitiktinumas. Už Kurijos driekiasi Cezario forumo liekanos. Jis suplanavo savo forumą, norėjo, kad šalia vietos, skirtos jo atminimui, būtų ir Kurija. Tačiau Kurijos statyba teko užsiimti jau jo įpėdiniui Augustui; Cezaris mirė nespėjęs užbaigti dviejų svarbių didelių pastatų – Kurijos ir vienos iš forume esančių bazilikų, kuri vadinama jo vardu – Julijaus bazilika (Basilica Julia). Tačiau tai, ką mes dabar matome, yra jau Diokleciano laikais, tai yra po dviejų šimtmečių, perstatyta ir restauruota Kurija. Žinoma, ji irgi labai sena. Plytos turėtų būti iš to laikotarpio.

Per pastaruosius keletą metų vykdytus archeologinius kasinėjimus paaiškėjo, kad kai kurie Romos pastatų statybos etapai buvo nulemti ir stichinių nelaimių, pavyzdžiui, žemės drebėjimų, taip pat gaisrų. Beje, labai gerai rekonstruota Domiciano laikų urbanistika. Tai III a. po Kr. pabaiga: tais laikais buvo užstatyta dalis Marso lauko (Campo Marzio), atsirado Largo Argentina šventyklos, stadionas dabartinės Navonos aikštės vietoje, kitaip sakant, buvo urbanizuota visa ta zona, kuri sudaro dabartinio senamiesčio centrą. Kiti dideli perstatymai vyko Maksencijaus laikais, dar prieš garsųjį mūšį su Konstantinu. Mat 307 m. po Kr.

IX

Roma su Giedre ir Julija

PALAZZO ZUCCARI
TRINITÀ DEI MONTI
NOMENTANO
PIAZZA BARBERINI
PALAZZO BARBERINI
SAN CARLINO
SANT'ANDREA AL QUIRINALE
PORTA PINCIANA
VILLA MEDICI
GALLERIA BORGHESE
SANTA MARIA DELLA PACE
TIBERIS
TRASTEVERE
TESTACCIO
SAN PIETRO IN VINCOLI
SANTA MARIA SOPRA MINERVA
MUSEO DELLE MURA
CELIJUS

Giedrė ir Julija prie įėjimo
į Hertzianos biblioteką

J. R.: Savo pasivaikščiojimą pradedam tavo, Giedre, pasiūlytoje vietoje Grigaliaus gatvėje (Via Gregoriana) prie Hertzianos bibliotekos. Kodėl būtent čia?

Sunku Romoje rasti ekscentriškesnę vietą nei durys už mūsų nugarų. Sėdime ant plačiai išsižiojusio milžiniško maskarono burnos slenksčio. Kadaise pro šią neva piktas jėgas atbaidančios pabaisos burną buvo patenkama į tapytojo manieristo Federico Zuccari rūmų sodą. Ilgainiui sodo vietoje iškilo dar vieni rūmai, burna tapo jų durimis. Bet mane ši vieta traukia ne dėl ekscentriškos architektūros; kai gyvenu Romoje, už šių durų esanti Hertzianos biblioteka tampa mano mėgstamiausia darbo vieta. Ateinu čia bent kelis kartus per savaitę. Sunkiai įsivaizduoju, kaip galėčiau dirbti savo darbą, t. y. tirti dailę ir rašyti dailės istorijos tekstus, be Hertzianoje saugomų knygų, žurnalų, fotografijų. Pirmą kartą čia įžengiau 1994-aisiais. Tada Hertziana buvo gerokai apšiurusi, apdulkėjusi, tamsi, bet man vis viena atrodė puiki. Labai jos ilgėjausi, kol buvo uždaryta rekonstrukcijai. Darbai truko net dvylika metų – nuo 2001 iki 2013-ųjų, nors juos finansavo ne chaotiški italai, bet metodiški vokiečiai: Hertziana yra Vokietijos priešakinių tyrimų centrus vienijančios Maxo Plancko asociacijos padalinys. Po rekonstrukcijos, kuriai vadovavo ispanų architektas Juanas Navarro Baldewegas, Hertziana atsidūrė tarp lankytinų Romos šiuolaikinės architektūros objektų, ji laikoma itin sėkmingu istorinio pastato, tiksliau, pastatų komplekso, atnaujinimo pavyzdžiu. Visa, kas sena, liko savo vietose, o atviros saugyklos, lentynos, naujos skaityklų erdvės suprojektuotos protingai ir patogiai, visa įranga puikaus dizaino, sakyčiau, net prabangi, bet svarbiausia – čia viskas po ranka, kai prireikia žinių apie įvairių epochų dailę ir Romą. Biblioteka gimė kaip tokių žinių kaupykla bei saugykla ir kelios specialistų kartos stengiasi, kad ji kuo efektyviau tarnautų šiam tikslui.

Hertzianą įsteigė eruditė ir mecenatė Henriette Hertz. Iš pradžių ponia Hertz tik nuomojosi Zuccari rūmus, bet 1904 m. juos nusipirko ir pavertė muzikos, literatūros, pokalbių apie meną vieta. Šį turtą ponia Hertz užrašė Kaizerio Vilhelmo mokslo tyrimų skatinimo draugijai (*Kaiser-Wilhelm-Gesellschaft zur Förderung der Wissenschaften*), nurodydama, kad jos pradėtas kaupti tekstų ir vaizdų rinkinys turi tarnauti Italijos – pirmiausia, Romos – architektūros ir

Ispanijos laiptai ir
Trinità dei Monti bažnyčia

dailės tyrimams. Biblioteka ir dailės istorijos tyrimų centras atidaryti 1913 m. prieš pat Henriette's Hertz mirtį; institucija pavadinta jos vardu. Kurį laiką knygų ir fototekos fondai buvo pildomi, orientuojantis į Italijos dailės tyrimus, tačiau pastaraisiais dešimtmečiais Hertzianos interesų laukas praplėtė, rinkinyje atsirado net Lietuvos dailės istorijai skirtų leidinių, yra ir mano tekstų.

J. R.: Biblioteką, tiksliau, Zuccari rūmus, randame specialiai lietuviams aplankyti rekomenduojamų vietų sąrašuose. Kodėl?

Aišku, ne dėl lietuviškų dailės istorijos veikalų, o dėl to, kad Zuccari rūmų fasadą puošia Vytis. Abiejų Tautų Respublikos herbas su dviem mūsų Vyčiais ir dviem lenkų ereliais yra įkomponuotas po rokokiniu balkonėliu pastato kampe virš įėjimo – kadaise tai buvo centrinės rūmų durys. Kaip šis herbas čia atsirado, mūsų knygoje pasakoja Saulius Kubilius. Trumpai priminsiu, kad tai Vienos mūšio laimėtojo Lenkijos karaliaus Jono Sobieskio našlės Marijos Kazimieros palikimas. XVIII a. pačioje pradžioje ji buvo rūmų nuomininkė ir palaikydama artimus ryšius su popiežiumi išsyrūpino leidimą šiek tiek juos rekonstruoti. Tada ir pristatytas balkonėlis, o po juo įrengtas Sobieskių herbas.

Romos daliai aplink Hertzianą jaučiu ypatingų sentimentų, nes čia pat yra ir mano pirmieji namai šiame mieste – Šveicarų kultūros institutas. Institutas veikia cukraus prekybos magnato Emilio Maraini viloje, prieš Pirmąjį pasaulinį karą pastatytoje žmonai Carolinai Maraini-Sommaruga, o nuo 1947 m. jos valia tarnaujančioje Šveicarijos jaunų mokslininkų ir menininkų stažuotėms. XX a. pabaigoje šveicarai į savo institutą kvietė mokslininkus ir menininkus iš Europos šalių, tuo metu atsikračiusių komunizmo režimo: Albanijos, Gruzijos, Kroatijos, Lietuvos. Taip aš ten ir patekau. Gyvenau pas šveicarus pusę metų – pakankamai pirmajai ne visai paviršutiniškai pažinčiai su Roma. Tuomet visi mano keliai vedė iš Via Ludovisi, kuri yra ant tos pačios Pincijaus kalvos kaip ir Hertziana, Trinità dei Monti bažnyčia, Medici vila. Sakytinė legenda byloja, kad Vatikanas prašė Maraini pakeisti vilos projektą ir nebekelti bokšto, nes jis grėsė praugti Šv. Petro bazilikos kupolą. Maraini prašymą išgirdo, juolab kad bokštas jau ir taip buvo užtektinai aukštas. Iš jo atsiveria nuostabi Romos panorama.

J. R.: Dabartinis tavo kelias į Hertzianą veda ne nuo kalno, bet į kalną. Ar dėl to pasikeitė pamėgti maršrutai ir vietos?

Norėdama pasiekti biblioteką turiu užkopti Trinità dei Monti laiptais, kurie beveik visuotinai vadinami Ispanijos laiptais. Iš tikrųjų su Ispanija laiptai susiję tiek, kad apačioje esančią Ispanijos aikštę, kuriai vardą davė iki šiol čia tebesanti Ispanijos ambasada, jungia su Pincijaus kalvos viršūne. Ši ambasada gimė kaip Ispanijos atstovybė popiežių valstybėje, dabar tai Ispanijos ambasada prie Šv. Sosto. O laiptus įrengė prancūzai, norėdami lengviau pasiekti savo bažnyčią ant Pincijaus kalvos. Beje, Trinità dei Monti bažnyčioje siūlyčiau apžiūrėti Mikelandželo aplinkos dailininko Daniele da Volterra tapytus paveikslus. Da Volterra ypač pagarsėjo aprenkęs Mikelandželo *Paskutinio teismo* veikėjus ir tai pavertė jį šiek tiek komišku personažu, bet jis tikrai geras manierizmo tapytojas, o manierizmo dailininkų kūrinių Romoje ne taip daug.

Laiptų sumanymą puoselėjo jau Prancūzijos valdovams Liudvikui XIII ir Liudvikui XIV patarinėjęs kardinolas Mazzarinas. Pasiekti Trinità dei Monti buvo ne juokas: šlaitas status – užvažiuoti neįmanoma, vasarą kelias dulkėjo, lyjant virsdavo purvo koše. XVII a. viduryje lėšų šlaitui sutvarkyti ir laiptams įrengti Trinità dei Monti vienuoliams skyrė

prancūzas mecenatas Étienne'as Gueffier. Tačiau darbai nusitęsė iki XVIII a. antro ketvirčio, nes prancūzai susiginčijo su popiežiumi, kam priklausė sklypas. Apie pasiektą kompromisą liudija įrašas ant laiptų memorialinės plokštės. Jis nurodo, kad laiptai įrengti 1725 m., valdant popiežiumi Benediktui XIII ir karaliui Liudvikui XV, kitaip sakant, bendromis italų ir prancūzų pastangomis. Ispanijos laiptai – viena svarbiausių turistų traukos vietų. Tik, norint pamatyti visą jų grožį, tenka anksčiau atsikelti, nes po pusryčių architektūrą paslepia gyva žmonių masė. Nelabai padeda ir draudimas sėdėti ant laiptų pakopų: vis viena ir ant laiptų, ir jų papėdėje prie Pietro Bernini, Gian Lorenzo Bernini tėvo, fontano su laiveliu (Fontana della Barcaccia) būriuojasi minios.

J. R.: Knygos žanras mums neleidžia per daug nukrypti nuo pasakojimo apie lankytinas vietas, bet įveikti romietiškų meno ir istorijos dozių be kavos neįmanoma. Kur sustoji kavos prieš kopdama į Hertzianą?

Į senamiestį ateinu iš kitapus upės, iš Prati, tad kavos užsuku arba į „kolonijinių prekių“ parduotuvę „Castroni“ Via Cola di Rienzo „savo“ upės pusėje, arba iš karto perėjusi tiltą į barą „Rosati“ prie Piazza del Popolo. Ir vienoje, ir kitoje vietoje kava puiki, o „Rosati“ dar žavi ir nepakeistu istoriniu interjeru. Viskas ten likę kaip XX a. pirmoje pusėje – marmurinis baras, poliruoto medžio vitrinos, maloni kasininkė išblizgintoje kasos kabinoje, švarutėlės staltiesės ant stalų, už kurių, tiesa, mažai kas sėdi, nes prie staliuko geriamos kavos kaina patrigubėja. „Rosati“ kava nuostabi, kornetai irgi neblogi, tad dažniausiai neatsispiriu pagundai stabtelėti būtent čia.

G. J.: O kur yra tavo pamėgtos kavos gėrimo vietos?

Paskutinį ir ilgiausią savo periodą Romoje gyvenau kiek atokiau centro, Africano vadinamame rajone, kurį raizė Somalio, Libijos, Etiopijos ir kitos Afrikos toponimų vardais pavadintos gatvės. Rajonas primena apie buvusias Italijos kolonijas Afrikoje. Mūsų namai buvo visiškai greta Šv. Agnietės (Sant'Agnese) vienuolyno su bažnyčia ir katakombomis bei puikiai išlikusio imperatoriaus Konstantino duktės Konstancijos ir jos sesers Elenos mauzoliejaus. Raudono porfyro Konstancijos sarkofagas saugomas Vatikano muziejuose, mauzoliejuje yra tik prastoka kopija, bet ir be sarkofago mauzoliejaus interjeras labai įspūdingas. Išliko gražios

autentiškos kolonos, nemažai mozaikinio dekoro. Dabar mauzoliejus paverstas bažnyčia, kurioje vyksta vien santuokos. Eilės ilgiausias: užsisakyti ceremoniją reikia mažiausiai prieš metus! Kasdienis rajono gyvenimas niekuo nesiskiria nuo kitų: čia veikia vietiniai turgūs, barai, kai kurios parduotuvės tebeturi siestos valandas.

Mano kasdienis maršrutas Romos masteliais buvo trumpas, nes ambasada pastaruosius dvidešimt metų veikė nuomotose patalpose Parioli rajone greta garsiosios Salaria gatvės. Via Salaria – romėnų druskos kelias, kuris tęsėsi virš 200 km iki Castrum Truentinum (dabartinio Porto d'Ascoli) Adrijos jūros pakrantėje. Tarp buvusių mūsų namų ir buvusios ambasadų būstinės plyti antras pagal dydį po Villa Doria Pamphili Romos parkas – Villa Ada. Nuo XVII a. pabaigos ar XVIII a. pradžios valda priklausė Pallavicini šeimai, paskiau perėjo Sabaudiečių dinastijos nuosavybėn. Lankantis šiame parke man visada sunku suvokti, kad tokio dydžio teritorija galėjo priklausyti vienai šeimai, nors kitos didikų šeimos valdė ir dar didesnius plotus. Miestas čia atėjo labai neseniai, gyvenamieji namai pradėjo kilti tik XX a. pradžioje, užstatymas sutankėjo Mussolini metais. Netoli buvusios ambasadų yra nedidelis skveras Piazza Lituania, taip pavadintas Šaltojo karo laikais, kai Lietuvos valstybė neegzistavo: simboliška vieta. Saulius Kubilius smulkiau pasakoja, kaip ši aikštė atsirado.

„Savo“ rajone labiausiai mėgau kavinę „Arcioni“ Piazza Crati. Ji veikia nuo 1932 m. Pas „Arcioni“ galima rasti įvairiausių itališkų ir importuotų delikatesų, kuriuos smagu apžiūrinėti geriant kavą. Čia taip pat galima nusipirkti kavos mišinių ir paprašyti juos sumalti *mocca* ar kitam ruošimo būdai. Greta yra puiki vyno parduotuvė, priklausanti tiems patiems savininkams. Kitame bare už kelių namų prekiaujama *cremolato* – sicilietiškais ledais, tiksliau, Sicilijos kultūrą stipriai paveikusiai rytietiška tradicijai būdingu šerbetu. Baras taip ir vadinasi – „Cremolato“. Beje, *cremolato* galima gauti tik vakare, nes rytais mažytį prekystalį okupuoja švieži rageliai ant Romoje jau retokai sutinkamų šildomų padėklų.

Ledai – atskira tema. Su ne viena itale esu diskutavusi (tiksliau, klausiusi nesibaigiančių diskusijų) apie geriausias ir blogiausias ledaines. Būtų galima sudaryti atskirą ledainių gidą. Pasak keleto eksperčių, Romoje daug geresni ledai nei šiaurės Italijoje ir tikrai – pasirinkimas čia itin gausus, nors

Barberini aikštė
su Tritono fontanu

jau tinklinėmis tapusios „Grom“ ir „La Romana“, kur ledų ragelis paskaninamas karštu šokoladu, į Romą atkeliavo būtent iš šiaurės. Kiekviename kvartale yra savo ledų „šventovė“. Kai kurios pagarsėja ir paplinta už gimtojo kvartalo ribų.

„Mano“ rajonas davė Romai ledainių tinklą „Fata Morgana“. Viskas prasidėjo Via Lago di Lesina prie parko ir vaikų darželio, kurį lankė mano vaikai, o dabar „Fata Morgana“ ledainės išsimėčiusios po visą Romą. Kaip gerą piceriją atskirsi iš paprasčiausios „Margherita“, taip gera ledainė atpažįstama iš pistacijų ledų spalvos.

J. R.: Pradedam savo pasivaikščiojimą nuo Hertzianos. Mūsų orientyrai: Pincijaus kalva ir Borghese šeimos vardą išsaugojęs parkas – Villa Borghese. Kur siūlai eiti pirmiausia: pro Prancūzų akademiją link Borghese parko, laiptais žemyn į prabangių krautuvijų kvartalą Via Condotti apylinkėse, ar link Barberinių aikštės (Piazza Barberini)?

Gal pradėkim nuo Barberinių aikštės? Įsivaizduokime, kad iki XX a. pradžios tai buvo miesto pakraštys su sodais, ganyklomis, pavieniais rūmais, bažnyčiomis ir vienuolynais. Šv. Izidoriaus vienuolyne ant kalniuko šalia tuo metu čia jau buvusios aikštės XIX a. pradžioje apsigyveno į parareliginę nazarėnų broliją susibūrę vokiečių ir austrų menininkai, pasiryžę įpūsti naują gyvybę, jų manymu, visiškai sulėkštėjusiai dailei. Nazarėnai norėjo atgaivinti monumentaliąją sienų tapybą, rinkosi savo kūriniam taurias temas – religines, istorines. Stengėsi būti panašūs į pirmuosius krikščionis: želdinosi barzdas, nešiojo ilgus plaukus, vaikščiojo su lininėmis tunikomis basnirčia įsispyrę į odinius sandalus. Toks ryškus elgesys dar labiau kėlė amžininkų susidomėjimą ir padėjo jiems skleisti savo teorijas. Jų tapybos Romoje gana daug, net Hertzianoje yra vienas ciklas.

Vittorio Veneto gatvės pačioje pradžioje, beveik Barberinių aikštėje esantį kitą vienuolyną, iki šiol tebepriklausantį jį įkūrusiems kapucinams, garsina kapinės, puoštos ornamentinėmis dėlionėmis iš tvarkingai sugrupuotų mirusiųjų kaulų – šlaunikaulių, menčių, kaukolių. Simboliška, kad su saldžiu gyvenimu (*dolce vita*) arba pramogų kultu siejama gatvė prasideda tokioje vietoje. Naktinių linksmybių mėgėjams kapucinai ir jų filosofija, žinoma, nėra motais, bet šiaip kapinės yra labai garsios ir lankomos, nors daugelį lankytojų šiek tiek trikdo toks žmonių kaulų pritaikymas, tiksliau, požiūris į mirusiųjų palaikus. Visgi sunku paneigti, kad šios dėlionės žavi: meistriška, puošnu. Be to, skatina susimąstyti, koks trapus ir laikinas yra žmogaus gyvenimas. Kapucinai

to ir siekė. Visa ši grožybė sukurta tarp 1500 ir 1800 m., sakoma, kad panaudota apie 4000 mirusių vienuolių, taip pat juos rėmusių turtingų ir kilmingų pasauliečių kaulų. Kapinių kūrėjų intenciją perteikia *motto* prie įėjimo: „Mes buvome tokie kaip jūs, jūs būsite tokie kaip mes.“ Net suprasdama, kad visi esame mirtingi, visi prarasime savo kūniškąjį apvalkalą ir virtę griaučiais supanašėsime, liūdžiu žiūrėdama į mirties alegoriją vaizduojantį vaiko dydžio jaunos merginos iš Barberini giminės skeletą vienos iš patalpų lubose.

Barberinių aikštė man yra tarp gražiausių Romos aikščių, gaila, kad ją juosiančios gatvės judrios ir trukdo ramiai čia pabūti. Niekaip neprisiruošiu pakilti į šalia aikštės stovinčio viešbučio „Bernini“ viršutinio aukšto barą ir pasigėrėti vaizdu iš ten. Turėtų būti įspūdinga ir daug tyliau nei apačioje. Aikštę garsina du fontanai – vadinamasis „bičių“ netoli Kapucinių vienuolyno ir beveik centre stovintis Tritono. Abu sukūrė Gian Lorenzo Bernini. Tai primena ir tik ką minėtas viešbučio pavadinimas.

J. R.: Už kelių žingsnių nuo aikštės stūkso milžiniškas Barberini šeimos rūmų masyvas. Rūmai pasukti į aikštę šonu. Kodėl Tritono fontanas buvo įrengtas ne priešais centrinį įėjimą?

Prieš centrinį įėjimą yra kitas fontanas. Gal ne toks gražus ir garsus, bet jis suteikia pakankamai iškilmingumo kiemui prieš rūmus. Centrinium fasadu rūmai orientuoti į tuometinę Strada Felice – tiesią gatvę, kuri sujungė Santa Croce in Gerusalemme ir Didžiąją Švč. Mergelės Marijos bazilikas su Pincijumi, taip palengvindama susisiekimą tarp svarbių šventovių ir paskatindama spartesnę rytinio miesto pakraščio urbanizaciją. Barberini šeimos popiežiaus Urbono VIII didingą rezidencinį kompleksą užbaigusi aikštė su fontanais pradėjo traukti į šią tuomet nuošaloką vietą žmones: vos atsiradęs Bernini Tritonas pateko į Romos įžymybių sąrašą ir tebėra jame iki šiol. Kai buvo pastatytas Tritono fontanas, šoninio rūmų fasado niekas neužstojo. Tai matyti piešiniuose ir raiziniuose. Beje, ilgas šoninis flygelis – rūmai yra raidės „H“ plano – padėjo paslėpti nuo nepageidaujamų žvilgsnių sodus. Esu keletą kartų juose vaikštinėjusi žiemos pavakariams. Nuožulniai slystančioje švelnioje šviesoje sodai tampa gražūs ir paslaptingi, Romos centro šurmulys nutolsta – labai geras jausmas.

Rūmus projektavo ir statė Carlo Maderno, padedamas sūnėno Borromini, o Maderno mirus juos užbaigė Bernini. Tarp įdomybių – erdvūs kvadratinio plano Bernini ir siauresni elipsės plano Borromini laiptai. Abeji įspūdingi ir gražūs, be to, puikiai perteikia šių dviejų tarpusavyje konkuravusių talentų stiliaus skirtumus. Didžiojo salono lubas puošiantis Pietro da Cortona plafonas – Barberini giminės ir jos žygių apoteozė – įkvėpė ne vieną savo laiko rūmų ir bažnyčių dekoraciją. Plafono pavyzdžiu dažnai iliustruojamas stipraus rakurso iš apačios į viršų perspektyvai apibūdinti vartojamas itališkas terminas *di sotto in su*. Cortona kūrinį mėgsta pasitelkti ir vizualinės propagandos tyrinėtojai. Dažnai propagandinio meno samprata susiaurinama, susiejant vien su totalitarizmo menine produkcija. Tačiau didžioji dalis baroko architektūros ir dailės lygiai taip pat skirti propagandai – ne vien katalikybės, bet ir žemiškųjų valdovų valdžios. Barberini rūmai padeda pažinti tam naudotas priemones ir pajusti jų poveikį.

J. R.: Barberini rūmai, nepaisant visų jų įdomybių, į masinio turizmo maršrutus nepatenka. Ne taip seniai baisų triukšmą sukėlė muziejaus administracijos bandymas padidinti lankytojų skaičių, pasitelkus milijonus sekėjų turinčią influencerę Chiarą Ferragni, kuri nusifotografavo senosios dailės ekspozicijoje prie Caravaggio *Juditos su Holoferno galva*.

Barberini muziejus pakartotojė Florencijos Uficių galerijos viešųjų ryšių triuką. Oficiali COVID-19 pandemijos išvaikytus lankytojus po pirmojo karantino pabandė prisivilioti Ferragni nuotrauka Botticelli *Veneros gimimo* fone jos instagramo paskyroje, o Barberini rūmai tą patį padarė su tavo minėtu Caravaggio paveikslu. Italų kultūrinė visuomenė pasiuto. Agresyvią reklamą socialiniuose tinkluose su muziejų demokratizacija tapatinančiųjų balsus šį kartą užgožė muziejų emancipacijos, t. y. išlaisvinimo iš masinės kultūros dikto, reikalaujantis garsus ir kaip niekad anksčiau vieningas choras. Įdomu, kad polemikos centre atsidūrė būtent Barberini rūmai ir juose veikiantis Nacionalinis senosios dailės muziejus.

J. R.: Savo skaitytojus mes, tikiuosi, jau įtikinome, kad Barberini rūmus verta pamatyti. Po to siūlyčiau pasinaudoti proga ir apžiūrėti dvi čia pat esančias

baroko bažnyčias. Išėjus iš rūmų reiktų sukti į kairę ir kilti į kalnelį. Palypėję iki Keturių fontanų aikštės atsiduriame priešais Borromini projektuotą ir statytą Šv. Karolio prie keturių fontanų bažnyčią (San Carlo alle Quattro Fontane), o už kelių šimtų metrų yra kitas baroko architektūros lobis – Bernini Šv. Andriejaus bažnyčia Kvirinalyje (Sant'Andrea al Quirinale). Kuo jos išsiskiria tarp daugybės barokinių Romos šventovių?

Tai du tobulo architektūrinio virtuoziškumo pavyzdžiai. Išradinga, elegantiška, logiška architektūra. Romos masteliais abi bažnyčios atrodo labai nedidelės. Šv. Karolio dažnai net vadinama mažybinio vardu – San Carlino. Abiejų pastatų sprendimą padiktavo sklypo dydis ir forma. Ir Borromini, ir Bernini turėjo įterpti bažnyčias į jau esančius vienuolyno kompleksus – trinitorių (Šv. Karolio) ir jėzuitų novicų (Šv. Andriejaus). Šv. Karolis – pirmas savarankiškas Borromini projektas, nors bažnyčios fasado jis pats, tiesa, nebespėjo užbaigti: pagal Francesco Borromini projektus tai padarė jo sūnėnas Bernardo. Bažnyčios mecenatas iš pradžių buvo kardinolas Francesco Barberini – gretimų rūmų savininkas. Tačiau finansavimas strigo, vienuoliai prašė architekto kiek įmanoma mažinti išlaidas. Borromini turėjo sugalvoti, kaip maksimaliai išnaudoti nedidelę erdvę ir pastatyti puošnią bažnyčią už nedidelius pinigus. Prašmatnaus dekoro įspūdį jis sukūrė grynai architektūros priemonėmis, apsiėjęs be brangių medžiagų. Norint suvokti formų logiką, galima studijuoti šventovės planus, bet galima tiesiog kelias minutes ramiai pasėdėti viduje, pakėlus akis į kupolą, ir įsižiūrėti, ką su elipsės plano pastatu sugebėjo padaryti architektas, tarsi be ypatingų pastangų varijuodamas kelis paprastų geometrinų formų elementus. Nors yra nedidelio ploto, bažnyčia atrodo labai erdvi ir šviesi, o jos formos tarsi pulsuoja, atsiliepdamos į negirdimą muziką. Galima, nors nebūtų paprasčia, aprašyti, kaip tai padaryta, tačiau šios architektūros įspūdiu joks aprašymas nepadės paaiškinti. San Carlino reikia pamatyti savo akimis, bažnyčios neįmanoma nufotografuoti nei iš lauko, nei iš vidaus: plokštumoje lieka tik schema, atvaizdas nėra iš tolo neprilygsta tikrovei.

Bažnyčios gale, dešinėje, yra durys į uždara elegantišką kiemą (*chiostro*), kurį formuoja kolonų remiama dviaukštė galerija. Borromini statybas pradėjo būtent nuo *chiostro*. Kie-
mo plano pagrindas – irgi elipsė, kaip bažnyčios, tik mažesnė.